

Лутаєва Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
Національного фармацевтичного університету
(м. Харків)

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ФАВРА

Анотація. У статті комплексно проаналізовано науково-педагогічну та громадсько-просвітницьку діяльність В. Фавра, висвітлено можливість актуалізації його здобутків в освітньому просторі вищої медичної школи у наш час. Указується, що санітарно-гігієнічну освіту учнів навчальних закладів різного типу В. Фавр поєднував з адміністративно-організаційною, науково-дослідною, громадсько-просвітницькою, видавничою діяльністю. Узагальнено шляхи налагодження вченим соціального партнерства між науковцями й практиками лікарняної справи, представниками влади та пересічними громадянами на ниві просвітництва. Обґрунтовано актуальність досвіду професійної діяльності В. Фавра для майбутніх фахівців галузі охорони здоров'я.

Ключові слова: вища освіта, санітарна освіта, громадсько-просвітницька діяльність, санітарія, гігієна, Харківський університет, науковець, веб-квест.

Лутаева Татьяна Васильевна

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ И ГРАЖДАНСКО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЛАДИМИРА ФАВРА

Аннотация. В статье комплексно проанализированы научно-педагогическая и общественно-просветительская деятельность В. Фавра, освещена возможность актуализации его достижений в образовательном пространстве высшей медицинской школы в период современности. Указывается, что санитарно-гигиеническое образование учащихся учебных заведений различного типа В. Фавр совмещал с административно-организационной, научно-исследовательской, общественно-просветительской, издательской деятельностью. Охарактеризована роль В. Фавра в налаживании социального партнерства между учеными и практиками сферы охраны здоровья, представителями власти и рядовыми гражданами на уровне просвещения. Обоснована целесообразность актуализации в период современности профессиональной деятельности В. Фавра среди будущих специалистов сферы здравоохранения средством внедрения в образовательный процесс проектной деятельности.

Ключевые слова: высшее образование, санитарное образование, гражданско-просветительская деятельность, санитария, гигиена, Харьковский университет, ученый, веб-квест.

Tetyana Lutaieva

RESEARCH, TEACHING, PUBLIC AND ENLIGHTENMENT ACTIVITIES OF VLADIMIR FAVRE

Abstract. *The article comprehensively analyzes the research, teaching, public and enlightenment activities of V. Favre, highlights the possibility of updating his achievements in the educational space of higher medical school. It was specified that the sanitary and hygienic education of those who studied in schools of different types, V. Favre combined with administrative and organizational, research, social, educational, publishing activities. It was noted the ways of establishing partnerships between medical scientists, social scientists and practitioners of hospital cases, government officials and ordinary citizens in the field of education. It was highlighted the necessity of updating of V. Favre professional activity among future health professionals.*

Key words: *higher education, health education, public and enlightenment activities, sanitation, hygiene, Kharkiv University, scientist, web-quest.*

Постановка проблеми

Нині важливими завданнями вищої школи визнано утвердження в учасників освітнього процесу здорового способу життя, а також поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян. Відповідальне ставлення працівників вищої медичної освіти до пропаганди здорового способу життя обумовлює пошук шляхів ефективної організації санітарно-просвітницької роботи, проведення гігієнічного виховання різних контингентів населення.

Актуальність теми дослідження. Окремі завдання актуалізують необхідність вивчення особистісного внеску вітчизняних освітян, зокрема В. Фавра, у справу організації санітарної просвіти на території України.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Життєвий шлях, професійна і громадська діяльність Володимира Володимировича Фавра у загальних рисах висвітлювалися у публікаціях, присвячених історії медицини^{1; 2; 12}. Фрагментарно внесок В. Фавра у просвітницьку діяльність медичних часописів досліджуваного періоду розкрито у праці В. Садівничого¹⁴, присвяченій історії медичної преси. В історико-педагогічному

---

¹ Воронцова М. П. Фавр Володимир Володимирович / М. П. Воронцова, З. П. Петрова // Вчені університету ; Харк. держ. мед. ун-т ; за ред. А. Я. Циганенка. — Х., 2002. — С. 85–86. — На опр. : Вчені Харківського державного медичного університету. — Присвяч. 200-річчю від дня заснування Харк. держ. мед. ун-ту, 1805–2005.

² Гринзовський А. М. Діяльність Пироговських з'їздів у розробці нормативно-методичного забезпечення гігієни дітей та підлітків кінця XIX – початку XX століття / А. М. Гринзовський // Biomedical and Biosocial Anthropology. — 2009. — № 13. — С. 1–4.

¹² Робак І. Ю. Володимир Фавр – видатний харківський гігієніст і маляріолог / І. Ю. Робак // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» : зб. наук. пр. — Х., 2015. — № 70(1043). — С. 16–20. — (Серія «Історія науки і техніки»).

¹⁴ Садівничий В. О. «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини XIX – початку XX ст.) : монографія / В. О. Садівничий. — Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. — 360 с.

аспекті діяльність В. Фавра частково розглядалася Т. Лутаєвою⁶ в контексті висвітлення проблеми формування здорового способу життя харківськими науковцями в XIX – на початку XX ст.

Мета статті – комплексно проаналізувати педагогічну та громадсько-просвітницьку діяльність В. Фавра наприкінці XIX – на початку XX ст., висвітлити можливість актуалізації його здобутків в освітньому просторі вищої медичної школи в наш час.

Виклад основного матеріалу

Вагомий внесок в організацію вітчизняної санітарної освіти зробив теоретик та практик соціальної медицини Володимир Володимирович Фавр (1874–1920). В. Фавр виявив інтерес до проблем санітарії та гігієни ще за часів студентства на медичному факультеті Харківського Імператорського університету. Так, бажання дізнатися про закордонні досягнення в галузі санітарної освіти зумовило перебування В. Фавра після закінчення четвертого курсу університету (1896 р.) у гігієнічному інституті професора Флюгге в Бреславлі, де він вивчав практичну гігієну¹⁷.

Отримавши диплом лікаря, В. Фавр працював протягом 1897–1904 рр. у Харківському університеті асистентом кафедри гігієни, у 1904 р. був прийнятий до кола приват-доцентів, а з 1918 р. став штатним доцентом означеної кафедри. Крім того, у 1905 р. він виконував обов'язки помічника директора Харківського земського повивального училища, з 1906 р. по 1911 р. викладав фабричну гігієну в Харківському технологічному інституті. У 1911 р. В. Фавр був обраний на посаду приват-доцента кафедри гігієни Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства (ЖМТ). З 1916 р. він вже працював у ЖМТ на посаді професора. Неодноразово В. Фавр читав лекції на бактеріологічних курсах Харківського медичного товариства^{1; 18; 19; 28}. У періодичній пресі досліджуваного періоду також містяться повідомлення про його лекції з шкільної гігієни на вчительських курсах²⁹.

У різні роки В. Фавр читав курси та окремі лекції з гігієни й епідеміології на курсах сестер-жалібниць при Харківській громаді сестер-жалібниць Червоного

---

⁶ Лутаєва Т. В. Проблема формування здорового способу життя в науково-педагогічній спадщині вчених Слобожанщини (XIX – поч. XX ст.) / Т. В. Лутаєва // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. — Х., 2015. — Вип. 37. — С. 86–95.

¹⁷ Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 281.

¹ Воронцова М. П. Фавр Владимир Владимирович / М. П. Воронцова, З. П. Петрова // Вчені університету ; Харк. держ. мед. ун-т ; за ред. А. Я. Циганенка. — Х., 2002. — С. 85–86. — На опр. : Вчені Харківського державного медичного університету. – Присвяч. 200-річчю від дня заснування Харк. держ. мед. ун-ту, 1805–2005.

¹⁸ Фавр Владимир Владимирович // Большая медицинская энциклопедия: в 30 т. / Акад. мед. наук СССР ; гл. ред. Б. В. Петровский. — Изд. 3-е. — М., 1985. — Т. 26: Углекислые воды. — Хлор. — 1985. — С. 167.

¹⁹ Фавр Владимир Владимирович // Украинская советская энциклопедия: в 12 т. / гл. редкол. : М. П. Бажан (гл. ред.) [и др.]. — К., 1984. — Т. 11, кн. 1: Счисление – Функционал. — С. 523.

²⁸ Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности / под ред. С. Н. Игумнова. — Х. : Тип. и литогр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. — С. 518–519.

²⁹ Хроника учительских курсов // Утро. — 1913. — 2 июля. — С. 5.

Хреста, а також на курсах для робітників, у Ветеринарному інституті. У 1915–1916 рр. він обирався членом навчального комітету Харківських вищих комерційних курсів^{1;12}. Санітарно-гігієнічну освіту тих, хто навчався у навчальних закладах різного типу, В. Фавр поєднував з науковою, громадсько-просвітницькою, видавничою діяльністю у сфері гігієни та санітарії.

Відомо, що у процесі написання докторської дисертації «Опыт изучения малярии в России в санитарном отношении», він у 1902 р. заразив себе малярією від нового виду комара й довів, що той може бути переносником хвороби. Той факт, що «тільки самовіддана діяльність його учнів врятувала йому життя»¹², свідчить, на нашу думку, про здатність науковця як викладача налагодити в освітньому просторі навчальне та наукове співробітництво. Про спроможність вченого ініціювати інтерес та активність студентів до проблем санітарії й гігієни свідчить також виданий В. Фавром у співавторстві з професором І. Скворцовим у 1904 р. навчальний посібник для студентів «Памятная книжка по практической гигиене»^{1;17}.

В. Фавр брав участь у Пироговських з'їздах, де мав нагоду детально ознайомитися з думками своїх колег щодо реформ вищої медичної освіти і шкільного питання. Саме завдяки роботі цих з'їздів було зроблено вагомий внесок у становлення гігієнічної науки і практичної санітарії в Україні. Так, на засіданнях Пироговських з'їздів науковці та практичні діячі медичної галузі, зокрема професор І. Скворцов, Д. Бекарюков, А. Нечаєв, своїми доповідями ініціювали обговорення питань про статус шкільного лікаря, його завдання, проведення шкільного санітарного нагляду. Увага також приділялася педагогічним аспектам викладання гігієни в школі².

Нагальність вирішення окреслених проблем обумовлювалася тим, що в ті часи правовий і матеріальний стан шкільного лікаря був незадовільним, про що свідчить аналіз статутів, положень, указів, виданих Медичним департаментом у Міністерстві внутрішніх справ Росії та Міністерством народної освіти (здійснювали підготовку загальнодержавних нормативно-правових актів медичної галузі, зокрема з питань гігієни дітей та підлітків, надання первинної медичної допомоги, контроль за санітарним станом навчального закладу)¹⁰.

---

¹ Воронцова М. П. Фавр Володимир Володимирович / М. П. Воронцова, З. П. Петрова // Вчені університету ; Харк. держ. мед. ун-т ; за ред. А. Я. Циганенка. — Х., 2002. — С. 85–86. — На опр. : Вчені Харківського державного медичного університету. — Присвяч. 200-річчю від дня заснування Харк. держ. мед. ун-ту, 1805–2005.

¹² Робак І. Ю. Володимир Фавр – видатний харківський гігієніст і маляріолог / І. Ю. Робак // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» : зб. наук. пр. — Х., 2015. — № 70(1043). — С. 16–20. — (Серія «Історія науки і техніки»).

¹⁷ Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 281.

² Гринзовський А. М. Діяльність Пироговських з'їздів у розробці нормативно-методичного забезпечення гігієни дітей та підлітків кінця XIX – початку XX століття / А. М. Гринзовський // Biomedical and Biosocial Anthropology. — 2009. — № 13. — С. 1–4.

¹⁰ Пристанкова Н. И. Правовое регулирование врачебно-санитарной деятельности в Российской империи (XIX – начало XX вв.) : монография / Н. И. Пристанкова. — СПб. : ЛОИРО, 2007. — 171 с.

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що шкільний лікар наприкінці XIX ст., маючи лише право дорадчого голосу, входив до педагогічної ради навчального закладу, водночас в усьому підпорядковувався шкільному опікунству і не мав необхідних повноважень. Отже, більшість заходів, які започатковувалися лікарем, потребували згоди шкільного опікунства. Водночас оплата праці шкільних лікарів була значно нижчою, ніж в інших медиків.

Ідеї соціального партнерства, що були характерними для виступів учасників з'їздів, сприймалися В. Фавром і втілювались у його науковій, громадсько-просвітницькій, професійній діяльності. Архівні документи, матеріали періодичної преси та ювілейні видання з історії Харківського університету досліджуваного періоду містять повідомлення про участь В. Фавра у діяльності Харківського товариства поширення у народі грамотності (Харківське товариство грамотності, ХТГ).

З 1893 р. при Харківському товаристві грамотності діяв Санітарний комітет, у протоколах якого є повідомлення про виступи на його засіданнях Володимира Володимировича з пропозиціями щодо поліпшення організації санітарно-гігієнічного нагляду за народно-просвітницькими закладами товариства та популяризації знань з санітарії та гігієни серед широких верств населення³. Сам науковець зазначав, що у звіті ХТГ за 1900 р. було розміщено його доповідь про санітарний стан Першої школи Харківського товариства грамотності¹⁷.

Нами було встановлено, що Санітарний комітет за сприяння В. Фавра планував організувати забезпечення шкіл аптечками, введення у старших класах викладання гігієни з наданням елементарних знань з анатомії та фізіології, ведення медичного нагляду за учнями. У матеріалах Державного архіву Харківської області (ДАХО) знаходимо повідомлення про ініціативу В. Фавра, датовану 1898 р., щодо поширення інструкції для лікарів шкіл, які діяли на базі ХТГ, як посібника для організації санітарно-просвітницької роботи у будь-яких школах. Саме В. Фавру й було доручено скласти таку інструкцію з переліком мінімальних вимог щодо шкільного санітарного нагляду³.

Виїжджаючи за кордон для ознайомлення з постановкою санітарно-епідеміологічної справи (Інститут гігієни в Гамбурзі; Інститут Р. Коха в Берліні)^{28; 17}, В. Фавр мав нагоду вивчити особливості організації роботи народних шкіл, зокрема в Німеччині. Отримані враження вчений висвітлив і проаналізував, виступаючи з доповідями перед представниками Санітарного комітету ХТГ¹⁷.

На посаді санітарного лікаря міської управи, В. Фавр у 1905 р. підняв питання поліпшення лікарсько-санітарного нагляду в харківських міських училищах. Серед запропонованих ним заходів були й такі: збільшення заробітної плати шкільним лікарям та залучення їх до розроблення питань шкільної гігієни, організація для

³ Державний архів Харківської області, ф. 200, оп. 1, спр. 205, 36 арк. — Арк. 1–11.

¹⁷ Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 281.

²⁸ Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности / под ред. С. Н. Игумнова. — Х. : Тип. и литогр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. — 539 с. — С. 519.

учнів спеціальних видів медичної допомоги, улаштування літніх колоній⁵. З метою профілактики епідемій у Харкові В. Фавр встановив тісний контакт міської санітарної служби не лише з лікарнями, дільничними амбулаторіями, а й з інститутом шкільних лікарів.

У січні 1905 р. вчений розпочав редагування журналу Харківського Міського Громадського Управління «Сведения о врачебно-санитарной организации и эпидемических заболеваниях г. Харькова». Зі вступного слова «Від редакції» ми дізнаємося про його намір зробити все, щоб «робота в журналі була справою не однієї, чи не двох або декількох осіб», а щоб у ній «брали участь широкі кола людей, які близько стоять до питань благоустрою нашого міста та здоров'я його мешканців». В. Фавр уточнює, що серед таких людей мають бути й шкільні лікарі, які також так чи інакше сприятимуть розробленню організаційних лікарських та санітарних питань¹⁴.

В. Фавр розгорнув також діяльність музею фабричної гігієни у Харкові, обіймаючи посаду його завідувача. Музейна експозиція відіграла значну роль у справі санітарної просвіти різних прошарків населення міста, оскільки надавала ґрунтовну інформацію стосовно охорони праці, зокрема з питань медико-санітарного забезпечення робітників.

Особистий внесок В. Фавра у наукове обґрунтування та популяризацію ідей профілактичної медицини можна також розглядати у площині його участі в діяльності Російського товариства охорони здоров'я (Русское общество охранения народного здоровья). Він мав нагоду встановлювати зв'язки й поширювати погляди демократичних кіл суспільства щодо питань промислової гігієни й охорони здоров'я робітників, проблем боротьби з інфекційними захворюваннями та алкоголізмом серед керівників товариства, поміж яких були не лише представники інтелігенції, а й особи, які належали до титулованої знаті та вищої бюрократії.

З 1914 р. Російське товариство охорони здоров'я видавало часопис «Гигиена и санитария», до того видання публікувалося під назвою «Журнал Русского общества охранения народного здоровья». Як своєрідний науковий центр товариство займалося розробленням або консультаціями у царині гігієни та санітарії, звертало увагу міських управ на проведення практичних заходів оздоровлення населення¹³. Так, у 1899 р. на сторінках «Журнала Русского общества охранения народного здоровья» В. Фавр висвітлював свої враження від Берлінської виставки, присвяченої популяризації досягнень у справі організації догляду за хворими¹⁷.

Накопичений досвід у сфері науково-дослідної роботи в галузі санітарії та гігієни дав змогу В. Фавру науково обґрунтувати пропозиції щодо поліпшення

---

⁵ К улучшению врачебно-санитарного школьного надзора // Южный край. — 1905. — 8 августа. — С. 4.

¹⁴ Садівничий В. О. «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини ХІХ – початку ХХ ст.): монографія / В. О. Садівничий. — Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. — 360 с. — С. 29–30.

¹³ Русское общество охранения народного здоровья // Демографический энциклопедический словарь / гл. ред. Д. И. Валентей. — М. : Советская энциклопедия, 1985. — С. 384.

¹⁷ Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 281.

організації санітарної справи в Харкові, внесені ним у 1913 р. для розгляду до міської думи. Володимир Володимирович звертав увагу на те, що у місті на 260000 мешканців існувало лише три санітарних лікарі та один санітарний наглядач. Він пропонував збільшити їхню кількість, що передбачало зменшення пенсій та субсидій, які надавала міська дума. Наведені ним статистичні дані щодо санітарно-побутових умов життя містян мали переконати представників громади у правильності цих пропозицій¹⁵. Узагалі, за влучним висловлюванням І. Робака, «найбільші реформи й нововведення в міському господарстві виникали або з його ініціативи, або здійснювалися за його участю та під його керівництвом»¹².

В. Фавр був активним членом Харківського медичного товариства (ХМТ) з 1897 р. У 1907 р. він був одним з організаторів секції громадської медицини, гігієни та демографії в складі ХМТ, а у 1909 р. був обраний головою секції. Серед завдань секції він зазначив сприяння місцевій владі та міським організаціям у впровадженні широких заходів з оздоровлення Харкова. На засіданнях ХМТ та його секцій він зробив з 1899 по 1911 рр. двадцять одну доповідь²⁸.

Під час святкового засідання ХМТ 8 грудня 1907 р. з нагоди двадцять п'ятої річниці лікарської та громадської діяльності доктора М. Светухіна, до того ж приват-доцента Харківського університету, В. Фавр виступив з промовою, в якій оцінив діяльність Михайла Івановича в міському управлінні як зразкову для громадського діяча. На думку вченого, поєднання принциповості та ідейності з діловими та практичними вміннями й навичками було характерним для ювіляра. Володимир Володимирович з гордістю називає себе учнем М. Светухіна¹¹. Вважаємо, що, оцінюючи свого вчителя як борця за життєві інтереси (здоров'я, культуру і права) міського населення, особливо тієї частини, якій найбільш бракує названих елементів гідного життя¹¹, В. Фавр охарактеризував свій ідеал науковця-медика, що втілює спроможність вдало поєднувати професійну та громадсько-просвітницьку діяльність.

Саме В. Фавр протягом 1906–1912 рр. перебував серед п'яти членів редакторської комісії періодичного видання «Харьковский медицинский журнал», що користувався великим авторитетом у медичних колах Росії та за кордоном^{7; 17}. Науковцю було доручено редагувати відділ гігієни й громадської медицини.

---

¹⁵ Санитарное состояние Харькова // Южный край. — 1913. — 7 апреля. — С. 4.

¹² Робак І. Ю. Володимир Фавр – видатний харківський гігієніст і маляріолог / І. Ю. Робак // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: зб. наук. пр. — Х., 2015. — № 70(1043). — С. 16–20. — (Серія «Історія науки і техніки»).

²⁸ Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности / под ред. С. Н. Игумнова. — Х. : Тип. и литогр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. — 539 с. — С. 519.

¹¹ Протокол № 21 Торжественного заседания Харьковского медицинского общества 8 декабря 1907 г. по случаю чествования председателя общества, почетного члена, д-ра М. И. Светухина // Харьковский медицинский журнал. — 1908. — Т. 5. — № 2. — С. 191–194.

⁷ Мельников-Разведенков Н. Ф. Десятилетие «Харьковского медицинского журнала» / Н. Ф. Мельников-Разведенков // Южный край. — 1916. — № 13162. — С. 5.

¹⁷ Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 280–281.

Володимир Володимирович був також першим редактором журналу «Врачебное дело», заснованого у 1918 році¹.

За свою просвітницьку діяльність під час Загальноросійської гігієнічної виставки у 1913 р. щоквартальний науково-практичний часопис «Харьковский медицинский журнал» отримав вищу нагороду – почесний диплом^{3, 9; 14}. Прикладом свідомої участі В. Фавра як редактора видання у справі поширення знань про здоровий спосіб життя серед широких верств населення є реклама на сторінках журналу збірки лекцій для лікарів та студентів про азіатську холеру. З реклами дізнаємося, що у змісті лекції «Профілактика холери», яку написав саме Володимир Володимирович на основі матеріалів доповіді на засіданні ХМТ в 1905 р., було й питання про особливості популяризації знань стосовно означеної хвороби.

На сторінках часопису містяться рецензії В. Фавра на публікації з питань гігієни та санітарії. Так, у рецензії на видання доктора Д. Бекарюкова «Основные начала школьной гигиены» він зазначає, що ця праця може бути рекомендована не тільки шкільному лікарю, а й батькам та педагогам, які цікавляться питаннями охорони здоров'я юнацтва. Автор також окреслює недоліки книги. Серед них, на думку рецензента, слід назвати недостатню увагу до питання фізичного виховання, яке має, на думку В. Фавра, найбільш цікавити шкільного лікаря²⁶.

У «Харьковском медицинском журнале» вчений надрукував також повідомлення про участь лікарів та студентів-медиків у подіях жовтня 1905 р., коли в Харкові відбулися антиурядові виступи робітників та студентів. Свій інтерес до цих подій він пояснював так: «слід погодитися, що будь-яке лихо, що відображається на здоров'ї і житті громадян, будь це голод, епідемія, війна, повинні привертати повну увагу медика. Про зовнішні війни, їх санітарний і лікарський аспекти, багато писали. Внутрішні ж, громадянські війни, що мають свої характерні особливості, ще не розроблені в медичному сенсі» (пер. автора)²³. В. Фавр на основі власних спостережень навів приклади самовідданої професійної діяльності його колег, які виконували свій моральний та службовий обов'язок у полум'ї революційних подій.

У повідомленні про вбивство у 1905 р. поблизу Харкова лікаря Д. Познанського за підозру у революційній діяльності В. Фавр зазначає: «Пройдуть роки, революція скінчиться, оновлення народу принесе йому світло і свідомість, і тоді пам'ять про тебе ... буде для народу дорогою і буде вчити всіх, як потрібно

---

¹ Воронцова М. П. Фавр Володимир Володимирович / М. П. Воронцова, З. П. Петрова // Вчені університету ; Харк. держ. мед. ун-т ; за ред. А. Я. Циганенка. — Х., 2002. — С. 85–86. — На опр. : Вчені Харківського державного медичного університету. — Присвяч. 200-річчю від дня заснування Харк. держ. мед. ун-ту, 1805–2005.

³ Державний архів Харківської області, ф. 200, оп. 1, спр. 205, 36 арк. — Арк. 24.

⁹ Недригайлов В. Первая всероссийская гигиеническая выставка в Петербурге / В. Недригайлов // Утро. — 1913. — 6 июля. — С. 5.

¹⁴ Садівничий В. О. «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини ХІХ – початку ХХ ст.) : монографія / В. О. Садівничий. — Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. — 360 с. — С. 248.

²⁶ Фавр В. В. Рецензия на издание доктора Д. Д. Бекарюкова «Основные начала школьной гигиены» (Москва, 1906 г., 511 с.) / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — Т. 1. — № 1/2. — С. 63–64.

²³ Фавр В. В. О событиях 10, 11 и 12 октября 1905 г. в Харькове / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — Т. 1. — № 1/2. — С. 169.

виконувати свій обов'язок»²⁰. Безумовно, подібні зауваження впливали на формування ціннісних орієнтацій працівників сфери охорони здоров'я та студентів-медиків.

Поміж наукових та популярних публікацій В. Фавра у контексті проблеми, що розглядається, заслуговують на увагу ті, що присвячені методам громадсько-державної боротьби з пияцтвом («Способы общественно-государственной борьбы с пьянством», «Народные столовые и об устройстве их в Харькове»)¹⁷, вивченню статевого життя харківського студентства та поширенню в його середовищі венеричних захворювань, боротьбі із заразними хворобами в умовах воєнного часу⁶.

У 1902 р. вчений організував анкетне опитування серед 1298 студентів харківських вищих навчальних закладів (Харківського університету, Харківського Ветеринарного інституту, Харківського Технологічного інституту). Студенти отримували анкету, так званий вопросный листок, де було вісімнадцять запитань закритого типу. Повідомлялося, що анкети є анонімними. Після заповнення студенти кидали їх у поштові скриньки, що стояли у приміщеннях навчальних закладів. Результати дослідження свідчили, що раннє статеве життя, невпорядковані статеві стосунки молоді призводили до появи венеричних захворювань. Статистичні дані допомогли В. Фавру зробити висновок про необхідність уваги громадськості та педагогів до питання статевого виховання молоді, створення умов для формування здорового способу життя в навчальних закладах²¹.

Надалі проведені дослідження надасть можливість науковцю аргументувати свою позицію стосовно пріоритетів органів міського самоврядування у боротьбі із соціальними негараздами. На думку В. Фавра, міська влада мусить відмовитися від участі в нагляді за проституцією і зосередити свою увагу в цій площині на санітарній і просвітницькій діяльності, спрямованій на попередженні венеричних хвороб²⁸.

З метою пропаганди здорового способу життя серед населення вчений написав статті з гігієни, надруковані у народній енциклопедії наукових та прикладних знань – виданні Харківського товариства грамотності. Серед питань, що висвітлювалися, були й такі: гігієна поселень; шкільна гігієна; гігієна праці та життя робітників; медична допомога; земська й міська, лікувальна й санітарна медицина. У розділі, присвяченому шкільній гігієні, увага читачів зверталася на

---

²⁰ Фавр В. В. Дмитрий Борисович Познанский / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — Т. 1. — № 1/2. — С. 98.

¹⁷ Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багаля. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 281.

⁶ Лутаева Т. В. Проблема формування здорового способу життя в науково-педагогічній спадщині вчених Слобожанщини (XIX – поч. XX ст.) / Т. В. Лутаева // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. — Х., 2015. — Вип. 37. — С. 86–95.

²¹ Фавр В. В. К вопросу о половых сношениях, о венерических болезнях и онанизме учащейся молодежи: результаты харьковской анкеты среди студентов / В. В. Фавр // Русский журнал кожных и венерических болезней. — 1910. — Т. 19. — № 4. — С. 197–215.

²⁸ Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности / под ред. С. Н. Игумнова. — Х. : Тип. и литопр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. — 539 с. — С. 145–146.

благоустрій класних приміщень, харчування та відпочинку учнів від занять. Між іншим, було зроблено наголос на значущості гімнастики й ігрової діяльності в дитячому середовищі та шкоді покарань у школі в контексті справи охорони здоров'я та виховання дітей⁸.

Цінними є історико-педагогічні матеріали, зібрані та систематизовані В. Фавром для ювілейного видання медичного факультету Харківського університету, що були присвячені історії кафедри гігієни, гігієнічного кабінету та лабораторії¹⁶. Цікавими є також його роздуми про роль ученого, зокрема Карла Флюгге, у науково-педагогічній та просвітницькій діяльності²².

В. Фавр був автором великого наукового доробку, присвяченого проблемам дослідження малярії, чуми, холери, висипного тифу та інших інфекційних хвороб. У виданні з нагоди п'ятдесятиріччя ХМТ повідомлялося, що кількість опублікованих на той час ученим праць з гігієни та епідеміології становить 42 видання, не враховуючи багатьох дрібних статей та рецензій²⁸. Результати наукових відкриттів у популярній формі доносилися до широкого загалу читачів. Для підвищення рівня медичної освіченості населення розкривалися принципи та методи протидії інфекційним хворобам^{24; 25}.

Зважаючи на те, що різнопланова науково-педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність В. Фавра може бути прикладом для наслідування представниками сучасних фахівців галузі охорони здоров'я, нами сумісно з працівниками Харківського національного медичного університету було ініційовано розроблення студентами веб-квесту стосовно його особи під час вивчення ними навчальної дисципліни «Епідеміологія».

Нами було взято до уваги, що у класичному розумінні веб-квест є проблемним завданням з елементами рольової гри, хоча припустимо ототожнювати веб-квести з міні-проектами, заснованими на пошуку інформації в Інтернеті з практичною метою.

Зазначимо, що розроблення веб-квесту було заплановано в контексті організації самостійної роботи студентів. Передбачалося, що студентам мають бути повідомлені етапи розроблення веб-квесту. Серед них:

1. Усвідомлення визначеного типу самостійної діяльності: веб-квест як міні-проект на тему «Особистий внесок В. Фавра у розроблення проблеми та поширення знань з епідеміології».

---

⁸ Народная энциклопедия научных и прикладных знаний. Харьковское общество распространения в народе грамотности. — Т. 5 «Медицина», 2-й полумом. — М. : Т-во Сытина, 1910. — 788 с. — С. 725–726.

¹⁶ Фавр В. Кафедра гигиены, эпидемиологии и эпизоотологии, с медицинской и ветеринарной полицией / В. В. Фавр, И. П. Скворцов // Медицинский факультет Харьковского ун-та за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — С. 419–433.

²² Фавр В. В. Карл Флюгге (к 60-летнему юбилею и к избранию почетным членом Харьковского медицинского общества) / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1908. — Т. 5. — № 2. — С. 115.

²⁸ Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности / под ред. С. Н. Игумнова. — Х. : Тип. и литогр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. — 539 с. — С. 519.

²⁴ Фавр В. В. Опыт изучения малярии в России в санитарном отношении / В. В. Фавр. — Х. : Печатня С. П. Яковлева, 1903. — 106 с.

²⁵ Фавр В. В. Очерки городской санитарии / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — № 5. — С. 466–472.

2. Обговорення мети роботи над веб-квестом: активізація пізнавальної діяльності; розвиток комунікативних, креативних здібностей; удосконалення знань з навчальної дисципліни та популяризація інформації про В. Фавра, визнаного фундатора сучасної харківської міської санітарно-епідеміологічної служби.

3. Розподіл ролей («історик лікарняної справи», «учений-епідеміолог», «веб-майстер»).

4. Окреслення завдань для студентів щодо роботи над веб-квестом відповідно до визначених ролей.

5. Ознайомлення із запропонованим списком посилань на інтернет-ресурси (назвами веб-сайтів із вказаними адресами) для їх використання з практичною метою.

6. Пошук інформації. Студенти починають сам процес пошуку необхідної інформації, зокрема в Інтернеті, користуючись при цьому описом процедури роботи (методичні рекомендації, що надає викладач).

7. Презентація веб-квесту (результат – інтернет-сторінка в соціальній мережі «Facebook» або мультимедійна презентація).

Методом бесіди з викладачами навчальної дисципліни «Епідеміологія» було з'ясовано, що студенти виявили зацікавленість до запропонованої роботи, розуміючи її значущість для майбутньої професії. Участь у проектній діяльності надихнула деяких студентів до дослідницької роботи і більш вдумливого вивчення та аналізу наукового доробку В. Фавра.

Висновки

Отже, наведений матеріал переконливо доводить, що В. Фавр брав активну участь в організації санітарної освіти широких верств населення за імперської доби. Санітарно-гігієнічну освіту тих, хто навчався у навчальних закладах різного типу, В. Фавр поєднував з адміністративно-організаційною, науково-дослідною, громадсько-просвітницькою, видавничою діяльністю у сфері гігієни та санітарії. Пропаганда здорового способу життя й попереджувальна, профілактична медицина були визнані ним ефективною й доцільною стратегією у роботі працівників галузі охорони здоров'я.

Діяльність вченого сприяла налагодженню соціального партнерства між науковцями, практиками лікарняної справи, представниками влади та пересічними громадянами (участь у Пироговських з'їздах, Харківському товаристві поширення у народі грамотності, Харківському медичному товаристві, Російському товаристві охорони здоров'я; редакторська робота у медичних часописах; публікація на сторінках видань результатів наукової діяльності чи прикладів із практики; завідування музеєм фабричної гігієни).

Наш досвід свідчить, що актуалізувати здобутки В. Фавра у середовищі майбутніх фахівців галузі охорони здоров'я доцільно засобом упровадження в освітній процес інноваційного методу навчання – веб-квесту. Результат проектної діяльності студентів може сприяти санітарній просвіті користувачів соціальних мереж. Вважаємо, що науково-педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність ученого є джерелом розвитку здоров'язбережувальних ідей і компетентностей

суб'єктів освітнього процесу, слугує справі гармонізації соціально-педагогічної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у більш детальному вивченні внеску В. Фавра у розвиток традицій міжнародної діяльності вітчизняних освітян.

Список використаних джерел

1. Воронцова М. П. Фавр Володимир Володимирович / М. П. Воронцова, З. П. Петрова // Вчені університету ; Харк. держ. мед. ун-т ; за ред. А. Я. Циганенка. — Х., 2002. — С. 85–86. — На опр. : Вчені Харківського державного медичного ун-ту. — Присвяч. 200-річчю від дня заснування Харк. держ. мед. ун-ту, 1805–2005.
2. Гринзовський А. М. Діяльність Пироговських з'їздів у розробці нормативно-методичного забезпечення гігієни дітей та підлітків кінця ХІХ – початку ХХ століття / А. М. Гринзовський // Biomedical and Biosocial Anthropology. — 2009. — № 13. — С. 1–4.
3. Державний архів Харківської області, ф. 200, оп. 1, спр. 205, 36 арк.
4. Державний архів Харківської області, ф. 200, оп. 1, спр. 214, 24 арк.
5. К улучшению врачебно-санитарного школьного надзора // Южный край. — 1905. — 8 августа. — С. 4.
6. Лутаєва Т. В. Проблема формування здорового способу життя в науково-педагогічній спадщині вчених Слобожанщини (ХІХ – поч. ХХ ст.) / Т. В. Лутаєва // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. — Х., 2015. — Вип. 37. — С. 86–95.
7. Мельников-Разведенков Н. Ф. Десятилетие «Харьковского медицинского журнала» / Н. Ф. Мельников-Разведенков // Южный край. — 1916. — № 13162. — С. 5.
8. Народная энциклопедия научных и прикладных знаний. Харьковское общество распространения в народе грамотности. — Т. 5 «Медицина», 2-й полутом. — М. : Т-во Сытина, 1910. — 788 с.
9. Недригайлов В. Первая всероссийская гигиеническая выставка в Петербурге / В. Недригайлов // Утро. — 1913. — 6 июля. — С. 5.
10. Пристанскова Н. И. Правовое регулирование врачебно-санитарной деятельности в Российской империи (ХІХ – начало ХХ вв.) : монография / Н. И. Пристанскова. — СПб. : ЛОИРО, 2007. — 171 с.
11. Протокол № 21 Торжественного заседания Харьковского медицинского общества 8 декабря 1907 г. по случаю чествования председателя общества, почетного члена, д-ра М. И. Светухина // Харьковский медицинский журнал. — 1908. — Т. 5. — № 2. — С. 173–233.
12. Робак І. Ю. Володимир Фавр – видатний харківський гігієніст і маляріолог / І. Ю. Робак // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» : зб. наук. пр. — Х., 2015. — № 70(1043). — С. 16–20. — (Серія «Історія науки і техніки»).
13. Русское общество охранения народного здравия // Демографический энциклопедический словарь / гл. ред. Д. И. Валентей. — М. : Советская энциклопедия, 1985. — С. 384.

14. Садівничий В. О. «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини ХІХ – початку ХХ ст.): монографія / В. О. Садівничий. — Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. — 360 с.
15. Санитарное состояние Харькова // Южный край. — 1913. — 7 апреля. — С. 4.
16. Фавр В. Кафедра гигиены, эпидемиологии и эпизоотологии, с медицинской и ветеринарной полицией / В. В. Фавр, И. П. Скворцов // Медицинский факультет Харьковского ун-та за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — С. 419–433.
17. Фавр Владимир Владимирович // Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. — Х., 1905–1906. — Биографический словарь проф. мед. фак-та. — С. 280–281.
18. Фавр Владимир Владимирович // Большая медицинская энциклопедия: в 30 т. / Акад. мед. наук СССР ; гл. ред. Б. В. Петровский. — Изд. 3-е. — М., 1985. — Т. 26: Углекислые воды. — Хлор. — 1985. — С. 167.
19. Фавр Владимир Владимирович // Украинская советская энциклопедия: в 12 т. / гл. редкол. : М. П. Бажан (гл. ред.) [и др.]. — К., 1984. — Т. 11, кн. 1: Счисление – Функционал. — С. 523.
20. Фавр В. В. Дмитрий Борисович Познанский / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — Т. 1. — № 1/2. — С. 96–98.
21. Фавр В. В. К вопросу о половых сношениях, о венерических болезнях и онанизме учащейся молодежи: результаты харьковской анкеты среди студентов / В. В. Фавр // Русский журнал кожных и венерических болезней. — 1910. — Т. 19. — № 4. — С. 197–215.
22. Фавр В. В. Карл Флюгге (к 60-летнему юбилею и к избранию почетным членом Харьковского медицинского общества) / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1908. — Т. 5. — № 2. — С. 111–116.
23. Фавр В. В. О событиях 10, 11 и 12 октября 1905 г. в Харькове / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — Т. 1. — № 1/2. — С. 68–73; 157–169.
24. Фавр В. В. Опыт изучения малярии в России в санитарном отношении / В. В. Фавр. — Х. : Печатня С. П. Яковлева, 1903. — 106 с.
25. Фавр В. В. Очерки городской санитарии / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — № 5. — С. 466–472.
26. Фавр В. В. Рецензия на издание доктора Д. Д. Бекарюкова «Основные начала школьной гигиены» (Москва, 1906 г., 511 с.) / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1906. — Т. 1. — № 1/2. — С. 63–64.
27. Фавр В. В. Случаи холеры в Харькове осенью 1907 г. / В. В. Фавр // Харьковский медицинский журнал. — 1907. — Т. 4. — № 9. — С. 431–434.
28. Харьковское медицинское общество (1861–1911): очерки его пятидесятилетней деятельности / под ред. С. Н. Игумнова. — Х. : Тип. и литогр. М. Зильберберг и Сыновья, 1913. — 539 с.
29. Хроника учительских курсов // Утро. — 1913. — 2 июля. — С. 5.

Tetyana Lutaieva

**RESEARCH, TEACHING, PUBLIC AND ENLIGHTENMENT ACTIVITIES
OF VLADIMIR FAVRE**

Based on historical-pedagogical sources and scientific literature in the article it was comprehensively analyzed the educational, public and enlightenment activities of Vladimir Favre – professor, doctor of medicine, public figure, the founder of Kharkiv City Sanitary and Epidemiological Service. The article considers the problem of updating the achievements of V. Favre in the educational space of modern higher school. It was noted that V. Favre has combined the sanitary and hygienic education of those who studied in schools of different types with administrative and organizational, research, social, educational, publishing activities. The article highlights the V. Favre ways of establishing the partnerships between scientists and practitioners of hospital cases, government officials and ordinary citizens in the field of education. The article called the main ones of this ways: participation in Pirogov congresses; educational and enlightenment activities in the Kharkiv Society of Spreading Literacy, Kharkiv Medical Society, Russian Society of Health Care; editorial work in medical journals; publications of scientific results or examples from practice; management in museum of factory hygiene. It was noted that V. Favre has been founded the promoting of healthy lifestyle and warning, prophylactic, preventive medicine as effective and feasible strategy in the activity of health care specialists. It was proved the necessity of introduction to the educational process of web quest for updating the professional activities of V. Favre among future professionals in health industry. The article outlines that students project activity can promote healthy lifestyle among the social networks users. It was named the prospect for further research of V. Favre activity: the contribution to the development of international partnership traditions of local teachers and scientists.